

РЕШЕНИЕ НА СЪДА (голям състав)

16 юли 2015 година(*)

„Директива 2000/43/ЕО — Принцип на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход — Градски квартали, основно населявани от лица от ромски произход — Поставяне на електромерите на стълбове от мрежата на въздушния електропровод на височина 6—7 метра — Понятия за пряка и непряка дискриминация — Тежест на доказване — Евентуално оправдаване — Предотвратяване на манипулации с електромерите и на неправомерно присъединяване — Пропорционалност — Всеобщ характер на мярката — Обиден и стигматизиращ ефект на мярката — Директиви 2006/32/ЕО и 2009/72/ЕО — Невъзможност за крайния потребител да контролира потреблението на електроенергия“

По дело C-83/14

с предмет преюдициално запитване, отправено на основание член 267 ДФЕС от Административен съд София-град (България) с определение от 5 февруари 2014 г., постъпило в Съда на 17 февруари 2014 г., в рамките на производство по дело

„ЧЕЗ Разпределение България“ АД

срещу

Комисия за защита от дискриминация,

в присъствието на:

Анелия Николова,

Държавна комисия за енергийно и водно регулиране,

СЪДЪТ (голям състав),

състоящ се от: К. Lenaerts, заместник-председател, изпълняващ функциите на председател, А. Tizzano, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, S. Rodin и К. Jürimäe, председатели на състави, А. Rosas, E. Juhász, J. Malenovský, D. Šváby, A. Prechal (докладчик), F. Biltgen и С. Lycourgos, съдии,

генерален адвокат: J. Kokott,

секретар: С. Strömholm, администратор,

предвид изложеното в писмената фаза на производството и в съдебното заседание от 13 януари 2015 г.,

като има предвид становищата, представени:

— за „ЧЕЗ Разпределение България“ АД, от А. Ганев, В. Божилов и А. Джингов, адвокати,

- за Комисията за защита от дискриминация, от А. Страшимирова, в качеството на представител,
- за г-жа Николова, от S. Cox, barrister, както и от M. Ferschtman и Й. Грозев, адвокати,
- за българското правителство, от Е. Петранова и Д. Драмбозова, в качеството на представители,
- за Европейската комисия, от D. Martin и Д. Русанов, в качеството на представители,

след като изслуша заключението на генералния адвокат, представено в съдебното заседание от 12 март 2015 г.,

постанови настоящото

Решение

1 Преюдициалното запитване са отнася до тълкуването на член 1 и на член 2, параграф 1 и параграф 2, букви а) и б) от Директива 2000/43/ЕО на Съвета от 29 юни 2000 година относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход (ОВ L 180, стр. 22; Специално издание на български език, 2007 г., глава 20, том 1, стр. 19), както и на член 21 от Хартата на основните права на Европейския съюз (наричана по-нататък „Хартата“).

2 Запитването е отправено в рамките на производство, в което „ЧЕЗ Разпределение България“ АД (наричано по-нататък „ЧЕЗ РБ“) иска отмяна на решение на Комисията за защита от дискриминация (наричана по-нататък „КЗД“), с което тя предписва на ЧЕЗ РБ да преустанови дискриминацията по отношение на г-жа Николова и да се въздържа занапред от този вид дискриминационни действия.

Правна уредба

Правото на Съюза

Директива 2000/43

3 Съображения 2, 3, 9, 12, 13, 15, 16 и 28 от Директива 2000/43 гласят:

„(2) В съответствие с член 6 от Договора за Европейския съюз, Европейският съюз е основан на принципите на свобода, демокрация, спазване на човешките права и основните свободи и върховенство на закона, принципи, които са общи за държавите членки, и следва да спазва основните права, както са гарантирани от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи[, подписана в Рим на 4 ноември 1950 г.], които са резултат от конституционните традиции, общи за държавите членки, като основни принципи на правото на Общността.

(3) Правото на равенство пред закона и защита срещу дискриминация за всички лица представлява всеобщо право, признато от Всеобщата декларация за правата на човека,

Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените, Международната конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация, Пактовете на ООН за граждански и политически права и за икономически, социални и културни права, Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи, които всички държави членки са подписали.

[...]

(9) Дискриминацията, основана на расов признак или на етнически произход, може да попречи на постигането на целите на Договора за Европейския съюз, по-специално на достигането на високо равнище на заетост и социална закрила, повишаването на жизнения стандарт и качеството на живота, икономическото и социално сближаване и солидарност. Тя също може да попречи на постигането на целта за превръщане на Европейския съюз в пространство на свобода, сигурност и справедливост.

[...]

(12) За да се осигури развитието на демократични и толерантни общества, които позволяват участието на всички лица независимо от тяхната раса или етнически произход, конкретната дейност в областта на дискриминацията, основана на расов признак или етнически произход, трябва да надхвърля достъп до дейности за наети лица и лица на свободна практика и да [се] обхвалят такива области като образование, социална закрила, включително социално осигуряване и здравеопазване, социални помощи и достъп до и предоставяне на стоки и услуги.

(13) За тази цел всяка пряка или непряка дискриминация, основана на расов признак или на етнически произход в областите, обхванати от настоящата директива, трябва да бъде забранена в Общността. [...]

[...]

(15) Оценяването на фактите, от които може да се предположи, че е налице пряка или непряка дискриминация, се извършва от националните съдебни или други компетентни органи в съответствие с правилата на националното законодателство или практика. Такива правила могат да предвиждат, в частност, непряката дискриминация да се установява с всички средства, включително въз основа на статистически данни.

(16) Важно е да се защитят всички физически лица срещу дискриминация, основана на расов признак или етнически произход. Държавите членки също трябва да осигурят, при необходимост и в съответствие с техните национални традиции и практики, защита на членовете на юридическите лица, когато те са жертва на дискриминация, основана на расов признак или етнически произход.

[...]

(28) [...] целта на тази директива, а именно осигуряване на общо високо равнище на защита срещу дискриминация във всички държави членки, не може да бъде достатъчно осъществена от държавите членки [...]"

4 Съгласно член 1 от Директива 2000/43 нейната цел „е да създаде рамка за борба срещу дискриминацията въз основа на расов признак или етнически произход с оглед прилагането в държавите членки на принципа на равно третиране“.

5 Озаглавен „Понятие за дискриминация“, член 2 от тази директива предвижда:

„1. По смисъла на настоящата директива „принципът на равно третиране“ означава отсъствие на пряка или непряка дискриминация, основана на расов признак или етнически произход.

2. По смисъла на параграф 1:

а) проява на пряка дискриминация има, когато едно лице е, било е, или би било третирано по-малко благоприятно от друго в сравнима ситуация въз основа на расов признак или етнически произход[;]

б) проява на непряка дискриминация има, когато видимо неутрална разпоредба, критерий или практика биха поставили лицата от дадена раса или етнически произход в особено неблагоприятно положение в сравнение с други лица, освен ако тази разпоредба, критерий или практика са обективно оправдани от законната си цел и средствата за постигане на тази цел са подходящи и необходими.

3. Тормозът се приема като форма на дискриминация по смисъла на параграф 1, когато нежелано поведение, свързано с раса или етнически произход, се извършва с целта или последицата на уронване на достойнството на личността и създаването на сплашваща, враждебна, принизяваща, унижителна или обиждаща среда. [...]

[...]“.

6 Параграф 1, буква з) от озаглавения „Приложно поле“ член 3 от посочената директива гласи:

„В рамките на правомощията, поверени на Общността, настоящата директива се прилага към всички лица [...] във връзка с:

[...]

з) достъп до и доставка на стоки и услуги, които са на разположение на обществеността, включително жилищно настаняване“.

7 Параграф 1 от озаглавения „Минимални изисквания“ член 6 от Директива 2000/43 предвижда:

„Държавите членки могат да приемат или поддържат разпоредби, които са по-благоприятни за защитата на принципа за равно третиране от тези, изложени в настоящата директива“.

8 Параграф 1 от озаглавения „Тежест на доказване“ член 8 от тази директива гласи:

„Държавите членки предприемат необходимите мерки в съответствие с техните национални правни системи, за да гарантират, че, когато лицата, които считат себе си засегнати поради неприлагането спрямо тях на принципа на равно третиране, представят пред съда или друга компетентна власт факти, от които може [да се презумира наличието на] пряка или непряка дискриминация, [...] ответникът следва да докаже, че няма нарушение на принципа на равно третиране“.

Директива 2006/32/ЕО

9 Съображение 29 от Директива 2006/32/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 5 април 2006 година относно ефективността при крайното потребление на енергия и осъществяване на енергийни услуги и за отмяна на Директива 93/76/ЕИО на Съвета (ОВ L 114, стр. 64; Специално издание на български език, 2007 г., глава 12, том 2, стр. 222) гласеше:

„С цел даване възможност на крайните потребители да бъдат по-добре информирани при вземането на решения по отношение на индивидуалното си потребление на енергия те следва да получат достатъчно количество, свързана с това информация, както и всякаква друга необходима информация [...]. Освен това потребителите следва да бъдат поощрявани редовно да проверяват показанията на измервателните си уреди“.

10 Член 13, параграф 1, първа алинея от Директива 2006/32 предвиждаше:

„Държавите членки гарантират, че доколкото това е технически осъществимо, финансово обосновано и пропорционално спрямо потенциалните енергийни спестявания при крайните потребители на електроенергия, [...] се осигуряват индивидуални измервателни уреди на конкурентни цени, които точно отчитат реално консумираното количество енергия от крайния потребител и осигуряват информация относно действителното време на използване“.

Директива 2009/72/ЕО

11 Член 3, параграфи 3 и 7 от Директива 2009/72/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 13 юли 2009 година относно общите правила за вътрешния пазар на електроенергия и за отмяна на Директива 2003/54/ЕО (ОВ L 211, стр. 55) гласи:

„3. Държавите членки гарантират, че всички битови клиенти, [...] се ползват от универсална услуга, т.е. правото да им се доставя електроенергия с определено качество в рамките на тяхната територия на разумни, лесно и ясно съпоставими, прозрачни и недискриминационни цени. [...]

[...]

7. Държавите членки вземат подходящи мерки за защита на крайните клиенти [...] По отношение най-малко на битовите клиенти тези мерки включват мерките, предвидени в приложение I.“

12 Съгласно параграф 1, букви з) и и) от приложение I към Директива 2009/72:

„1. [...] мерките, посочени в член 3, трябва да гарантират, че клиентите:

[...]

з) разполагат с данните за потреблението си [...]

и) са надлежно информирани за действителното потребление на електроенергия и разходите достатъчно често, за да могат да регулират своето потребление на електроенергия. [...]“.

Българската правна уредба

Закон за защита от дискриминация

13 Съгласно член 4 от Закона за защита от дискриминация (наричан по-нататък „ЗЗДискр.“):

„(1) Забранена е всяка пряка или непряка дискриминация, основана на [...] раса, народност, етническа принадлежност, лично [...] положение [...]“

(2) Пряка дискриминация е всяко по-неблагоприятно третиране на лице на основата на признаците по ал. 1, отколкото се третира, било е третирано или би било третирано друго лице при сравними сходни обстоятелства.

(3) Непряка дискриминация е поставяне на лице на основата на признаците по ал. 1 в по-неблагоприятно положение в сравнение с други лица чрез привидно неутрална разпоредба, критерий или практика, освен ако тази разпоредба, критерий или практика е обективно оправдан/а с оглед на законова цел и средствата за постигане на целта са подходящи и необходими“.

14 Съгласно § 1, точки 7—9 от допълнителните разпоредби на ЗЗДискр.:

„По смисъла на този закон:

7. „Неблагоприятно третиране“ е всеки акт, действие или бездействие, което пряко или непряко засяга права или законни интереси.

8. „На основата на признаците по чл. 4, ал. 1“ означава на основата на действителното, настояще или минало, или предполагаемо наличие на един или повече от тези признаци у дискриминираното лице или у лице, с което то е свързано, или се предполага, че е свързано, когато тази връзка е причина за дискриминацията.

9. „Свързани лица“ са: [...] лица, които поради други обстоятелства могат да се смятат пряко или косвено зависими от пострадалия и тази връзка е причина за дискриминация; [...]“.

15 Съгласно член 40, алинеи 1 и 2 от ЗЗДискр.:

„1. [КЗД] е независим специализиран държавен орган за предотвратяване на дискриминация, защита от дискриминация и осигуряване равенство на възможностите.

2. КЗД осъществява контрол по прилагането и спазването на този [закон]“.

Закон за енергетиката

16 Член 10 от Закона за енергетиката (наричан по-нататък „ЗЕ“) предвижда, че „[р]егулирането на дейността в енергетиката [...] се осъществява от Държавната комисия за енергийно и водно регулиране[...], независим специализиран държавен орган [...]“.

17 Член 104а, алинея 4 от ЗЕ гласи:

„Публикуваните общи условия влизат в сила за крайните клиенти без изрично писмено приемане“.

18 Съгласно член 120, алинеи 1 и 3 от ЗЕ:

„1. Електрическата енергия, доставена на крайни клиенти, се измерва със средства за търговско измерване - собственост на оператора на електропреносната мрежа или на оператора на съответната електроразпределителна мрежа [...]

3. Операторът на електропреносната мрежа, съответно операторът на електроразпределителна мрежа определя вида, броя и мястото на монтиране на измервателните уреди и съоръжения [...]“.

Общи условия на ЧЕЗ РБ

19 Член 27 от Общите условия на ЧЕЗ РБ, одобрени от Държавната комисия за енергийно и водно регулиране, гласи:

„1. Средствата за търговско измерване, [...] се разполагат така, че потребителят да има възможност да наблюдава показанията на средствата за търговско измерване.

2. В случай, че за гарантиране на живота и здравето на гражданите, собствеността, качеството на електрическата енергия, непрекъснатостта на електроснабдяването и сигурността и надеждността на енергийната система, средствата за търговско измерване са поставени на място, до което достъпът е затруднен, електроразпределителното предприятие се задължава да осигури за своя сметка възможност за визуален контрол до 3 (три) дни след писмено заявление от потребителя“.

20 Във връзка с възможността за визуален контрол Общите условия на ЧЕЗ РБ предвиждат дружеството да изпрати автомобил с вишка, с помощта на която негови служители могат да отчитат електромерите, разположени във височина, и да дадат информацията на потребителя. Освен това клиентът има възможност и срещу заплащане да монтира в дома си втори т.нар. „контролен“ електромер.

Спорът по главното производство и преюдициалните въпроси

21 Г-жа Николова осъществява дейност като едноличен търговец в рамките на магазин за хранителни стоки в квартал „Гиздова махала“ в гр. Дупница (България), населяван предимно от лица от ромски произход.

22 През 1999 г. и 2000 г. ЧЕЗ РБ монтира електромерите на всички абонати в този квартал на бетонни стълбове от мрежата на въздушния електропровод на височина 6—7 метра, докато в останалите квартали монтираните от ЧЕЗ РБ електромери са поставени на височина 1,70 метра, най-често в имота на потребителите, на фасадата или на оградата (т.нар. по-нататък „спорна практика“).

23 През декември 2008 г. г-жа Николова сезира КЗД с жалба, в която твърди, че причина за спорната практика е, че квартал „Гиздова махала“ е населен предимно с граждани от ромски произход, поради което и тя е жертва на пряка дискриминация на основание народност. Заинтересуваната се оплаква по-специално, че не може да следи електромера си, за да контролира потреблението си и да се увери в точността на изпращаните ѝ сметки, които според нея са завишени.

24 На 6 април 2010 г. КЗД постановява решение, с което приема, че спорната практика представлява забранена непряка дискриминация по признак народност по смисъла на член 4, алинеи 1 и 3 ЗЗДискр.

25 Това решение е отменено с решение на Върховния административен съд от 19 май 2011 г. по-специално поради това че КЗД не е посочила спрямо коя друга народност г-жа Николова е била дискриминирана. Преписката е върната на КЗД за ново разглеждане.

26 На 30 май 2012 г. КЗД приема ново решение, като установява, че по отношение на г-жа Николова ЧЕЗ РБ е извършило пряка дискриминация, основана на нейното „лично положение“ по смисъла на член 4, алинеи 1 и 2 ЗЗДискр., поставяйки заинтересуваната, поради местоположението на търговския ѝ обект, в по-неблагоприятно положение спрямо останалите клиенти на ЧЕЗ РБ, чиито електромери са поставени на достъпни места.

27 ЧЕЗ РБ обжалва това решение пред Административен съд София-град.

28 В акта за запитване посочената юрисдикция съобразява най-напред, че Директива 2000/43 конкретизира общия принцип на недопускане на дискриминация, основана на расов признак или етнически произход, закрепен по-специално в член 21 от Хартата, както и че разглежданото в главното производство положение попада в материалното приложно поле на посочената директива, определено в член 3, параграф 1, буква з) от нея. Тъй като счита, че няма основания да поставя под съмнението приложимостта на правото на Съюза, тя посочва, че не формулира преюдициален въпрос в тази връзка, като отбелязва все пак, че при всички положения Съдът ще трябва да направи преценка в това отношение, преди да се произнесе по отнесеното до него запитване.

29 След това, излагайки съображенията за отправянето на въпроси до Съда, запитващата юрисдикция посочва най-напред, че макар КЗД да се позовава на дискриминация поради „личното положение“ на г-жа Николова и в жалбата си тя самата неправилно да се позовава на дискриминация поради „народност“, защитеният признак в случая трябва да се свърже с общия ромски „етнически произход“ на повечето лица, които живеят в квартал „Гиздова махала“.

30 В това отношение запитващата юрисдикция е на мнение, първо, че ромската общност действително представлява етническа общност, която в България впрочем се ползва със статут на етническо малцинство.

31 Тя отбелязва, второ, че въпреки липсата на статистически данни относно числеността на населението от ромски произход в засегнатия квартал, той обичайно е представян като най-големия „ромски квартал“ в гр. Дупница. Освен това между страните по делото нямало спор, че в по-общ план спорната практика преобладава само в „ромските квартали“ на различни градове в България. Това бил основният признак, определящ решението на ЧЕЗ РБ електромерите да се поставят на недостъпна височина, и макар ЧЕЗ РБ да не твърди изрично, че лицата от ромски произход са тези, които преимуществено извършват неправомерно присъединяване, това следвало от контекста.

32 Трето, запитващата юрисдикция счита, че неправилно КЗД приема, че ромският произход на г-жа Николова не е установен. Всъщност, тъй като в жалбата си се идентифицирала с населението от ромски произход в квартал „Гиздова махала“, заинтересуваната се самоопределяла като лице с такъв произход. При всички положения, позовавайки се в тази връзка на решение *Feryn* (C-54/07, EU:C:2008:397), посочената юрисдикция счита, че съществуването на дискриминация не налага наличието на тъжител, който може да бъде идентифициран и който поддържа, че е бил жертва на дискриминация. Според юрисдикцията от решение *Coleman* (C-303/06, EU:C:2008:415) следва също, че прилагането на принципа на равно третиране не би следвало да се ограничава само до лицата, които са носители на защитения признак.

33 Запитващата юрисдикция подчертава, че първият преюдициален въпрос е свързан с изложените съображения.

34 По-нататък, макар от своя страна да е склонна да възприеме извода на КЗД, че спорната практика поражда пряка дискриминация, посочената юрисдикция отбелязва, че в заключението си по делото *Белов* (C-394/11, EU:C:2012:585, т. 99) генералният адвокат *Kokott* е достигнала до извода, че практика като спорната представлява *prima facie* случай на непряка дискриминация. Освен това запитващата юрисдикция сочи, че по подобни случаи Върховният административен съд пък отрича въобще наличието на пряка или непряка дискриминация, основана на етнически произход.

35 В този контекст запитващата юрисдикция посочва колебанията си във връзка с понятията за „пряка дискриминация“ и „непряка дискриминация“ по смисъла съответно на букви а) и б) на член 2, параграф 2 от Директива 2000/43 и по въпроса дали спорната практика попада в някоя от тези квалификации.

36 Накрая, ако се допусне, че посочената практика попада в приложното поле на член 2, параграф 2, буква б) от тази директива, запитващата юрисдикция се съмнява, че тя може да се счита за обективно обоснована, подходяща и необходима по смисъла на споменатата разпоредба. Тя подчертава по-специално, че макар ЧЕЗ РБ да твърди, че тази практика е обоснована поради множество неправомерни присъединявания, посегателства и манипулации по отношение на електромери, посоченото дружество е направило отказ от първоначалните си искания пред КЗД за изслушване на експертиза и свидетели, поддържайки становището, че посочените прояви са общоизвестен факт. Пред запитващата юрисдикция освен това страните не са ангажирали събиране на

никакви други доказателства въпреки дадените им указания по доказателствената тежест. Споменатата юрисдикция отбелязва още, че в медиите съществуват публикации за наличие на нови и ефективни методи, които не са толкова ограничаващи за потребителите, а именно използването на електромери, позволяващи на разпределителното дружество да извършва дистанционно отчитане и да бъде уведомявано при опит за манипулация.

37 При тези обстоятелства Административен съд София-град решава да спре производството и да постави на Съда следните преюдициални въпроси:

- „1) Понятието „етнически произход“, разгледано в Директива [2000/43] и в [Хартата,] следва ли да се тълкува в смисъл, че то се отнася до компактна група български граждани от ромски произход, като тези, живеещи в кв. „Гиздова махала“, гр. Дупница?
- 2) Понятието „сравнима ситуация“ посочено в чл. 2, § 2, буква „а“ от Директивата приложимо ли е във връзка с изложената фактическа обстановка, при която средствата за търговско измерване в ромски квартали се поставят на височина 6—7 метра, за разлика от обичайното разположение под 2 метра в други квартали без компактно ромско население?
- 3) Следва ли разпоредбата на чл. 2, § 2, буква „а“ от Директивата да се тълкува в смисъла, че поставянето на СТИ в ромски квартали на височина 6—7 метра представлява по-малко благоприятно третиране на населението от ромски произход в сравнение с това от друг етнически?
- 4) Ако се касае за по-малко благоприятно третиране, следва ли посочената разпоредба да се тълкува в смисъл, че при фактическата обстановка по делото, това третиране се дължи изцяло или частично на обстоятелството, че засяга ромски етнически етнос?
- 5) Допуска ли Директивата национална разпоредба като тази на § 1, т. 7 от ДР на [ЗЗДискр.], която предвижда, че „неблагоприятно третиране“ е всеки акт, действие или бездействие, което пряко или непряко засяга права или законни интереси?
- 6) Относително ли е понятието „видимо неутрална практика“ по смисъла на чл. 2, § 2, буква „б“ от Директивата към практиката на [ЧЕЗ РБ] да поставя СТИ на височина от 6—7 метра? Как следва да се тълкува понятието „видимо“ — в смисъл, че практиката е очевидно неутрална или в смисъл, че практиката изглежда неутрална само на пръв поглед, т.е. е привидно неутрална?
- 7) За да е налице непряка дискриминация по смисъла на чл. 2, § 2, буква „б“ от Директивата, необходимо ли е неутралната практика да поставя лицата в особено по-неблагоприятно положение въз основа на расов признак или етнически произход или е достатъчно тази практика само да засяга лица от определен етнически произход? В този смисъл допуска ли чл. 2, § 2, буква „б“ от Директивата национална разпоредба като тази на чл. 4, ал. 3 от [ЗЗДискр.], предвиждаща, че непряка дискриминация има, когато едно лице е поставено в по-неблагоприятно положение на основата на признаците по ал. 1 (включително етническа принадлежност)?

8) Как следва да се тълкува израза „особено неблагоприятно положение“ по смисъла на чл. 2, § 2, буква „б“ от Директивата? То аналогично ли е на израза „по-малко благоприятно третиране“, използван в чл. 2, § 2, буква „а“ от Директивата или касае само особено значими, очевидни и тежки случаи на неравенство? Описаната в настоящия случай практика представлява ли особено неблагоприятно положение? Ако не е налице особено значим, очевиден и тежък случай на поставяне в неблагоприятно положение, това достатъчно ли е, за да обоснове липсата на непряка дискриминация (без да се изследва обстоятелството дали съответната практика е оправдана, подходяща и необходима с оглед постигане на законна цел)?

9) Допускат ли чл. 2, § 2, буква „а“ и буква „б“ национални разпоредби като тези на чл. 4, ал. 2 и ал. 3 от [ЗЗДискр.], които изискват „по-неблагоприятно третиране“ за наличие на пряка дискриминация и „поставяне в по-неблагоприятно положение“ за наличие на непряка дискриминация, без да разграничават тежестта на съответното неблагоприятно третиране, както това е направено в Директивата?

10) Следва ли разпоредбата на чл. 2, § 2, буква „б“ от Директивата да се тълкува в смисъл, че изследваната практика на ЧЕЗ е обективно оправдана с оглед осигуряване на сигурността на електропреносната мрежа и надлежно отчитане на потребената електрическа енергия? Подходяща ли е тази практика, като се има предвид и задължението на ответника да осигури свободен достъп на потребителите до показанията на електромерите? Необходима ли е тази практика, след като от публикации в медиите са известни други достъпни в техническо и финансово отношение средства за гарантиране сигурността на СТИ?“.

По преюдициалните въпроси

Предварителни съображения

38 Видно от точка 28 от настоящото решение, макар запитващата юрисдикция да посочва, че разглежданото в главното производство положение според нея попада в материалното приложно поле на Директива 2000/43, определено в член 3, параграф 1, буква з) от нея, поради което не счита за необходимо да отправя преюдициален въпрос до Съда в тази връзка, тя все пак подчертава, че този аспект представлява предварителен въпрос, по който Съдът ще трябва да направи преценка, преди да пристъпи към разглеждане на отнесените до него преюдициални въпроси.

39 Докато българското правителство и Европейската комисия са на мнение, че спорната практика попада в споменатото материално приложно поле, ЧЕЗ РБ твърди, че това не е така. Според дружеството в резултат от уточнението, съдържащо се в член 3, параграф 1 от Директива 2000/43, съгласно което тя се прилага „[в] рамките на правомощията, поверени на [Съюза]“, посочената директива следва да се прилага единствено по отношение на ситуации, които попадат в обхвата на съюзното право, а това изисквало материално правило на това право да бъде приложимо спрямо разглежданите факти по делото. Съюзът обаче не въвел никакво правило относно мястото на монтиране на електромерите или визуалния достъп до тях.

40 В тази връзка от съображение 12 на Директива 2000/43 следва, че според законодателя на Съюза, за да се осигури развитието на демократични и толерантни общества, които позволяват участието на всички лица независимо от тяхната раса или

етнически произход, конкретната дейност в областта на дискриминацията, основана на расов признак или етнически произход, трябва да обхваща области като изброените в член 3, параграф 1 от тази директива (вж. решение *Runevič-Vardyn и Wardyn*, C-391/09, EU:C:2011:291, т. 41).

41 Член 3, параграф 1, буква з) от Директива 2000/43 споменава общо достъпа до стоки и услуги, както и доставката на стоки и услуги, които са на разположение на обществеността (вж. решение *Runevič-Vardyn и Wardyn*, C-391/09, EU:C:2011:291, т. 45).

42 Както Съдът вече е постановил, с оглед на предмета на Директива 2000/43 и на естеството на правата, които тя има за цел да защити, както и на факта, че тази директива е само израз в разглежданата област на принципа на равенство, който е един от основните принципи на правото на Съюза, признат в член 21 от Хартата, приложното поле на посочената директива не може да се определя ограничително (решение *Runevič-Vardyn и Wardyn*, C-391/09, EU:C:2011:291, т. 43).

43 При това положение, след като няма съмнение, както г-жа генералният адвокат е посочила в точки 38 и 39 от своето заключение, че електроснабдяването попада под действието на член 3, параграф 1, буква з) от Директива 2000/43, посочената разпоредба трябва да се тълкува в смисъл, че монтирането на електромер при крайния потребител, който представлява принадлежност, неразделно свързана с електроснабдяването, попада в приложното поле на тази директива и по отношение на него следва да се зачита принципът за равно третиране, утвърден от нея.

44 Във връзка с позоваването в член 3, параграф 1 от Директива 2000/43 на „рамките на правомощията, поверени на [Съюза]“, в случая е достатъчно да се отбележи, че разпоредби като член 13, параграф 1 от Директива 2006/32 или член 3, параграфи 3 и 7 от Директива 2009/72 във връзка с приложение I, точка 1, букви з) и и) от него са свързани с предоставянето на индивидуални електромери на крайните потребители, предназначени в рамките на универсална услуга да дадат възможност да заинтересуваните лица да измерват, проследяват и регулират потреблението си на електроенергия. Във връзка с това няма съмнение, че условията за това предоставяне попадат в правомощията на Съюза, по-специално на основание на член 95 ЕО, понастоящем член 114 ДФЕС, или на член 175 ЕО, понастоящем член 191 ДФЕС, разпоредби, които съставляват правното основание на споменатите директиви.

По първия въпрос

45 Видно от текста на първия въпрос, той е свързан с понятието „етнически произход“ по смисъла на Директива 2000/43 и на член 21 от Хартата и има за цел да установи дали това понятие трябва да се тълкува в смисъл, че „се отнася до компактна група български граждани от ромски произход“ като тези, живеещи в квартала, предмет на разглеждане в главното производство.

46 С оглед на обстоятелственото изложение в тази насока, съдържащо се в акта за запитване, обобщено в точки 29—33 от настоящото решение, е видно, че въпросите на запитващата юрисдикция не са в смисъл дали ромският произход може да се квалифицира като „етнически произход“ по смисъла на Директива 2000/43, и по-общо на правото на Съюза, което запитващата юрисдикция правилно счита за установено.

Понятието за етнически произход, което изхожда от идеята, че групите в обществото са белязани по-специално от обща националност, религиозни вярвания, език, културен произход и традиции, както и жизнена среда, се прилага за ромската общност (вж. в този смисъл във връзка с член 14 от Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи ЕСПЧ, *Natchova* и др. с/у България, № 43577/98 и 43579/98, CEDH 2005-VII, както и *Sejdić и Finčić* с/у Босна и Херцеговина, № 27996/06 и 34836/06, § 43—45 и 50, CEDH 2009).

47 За сметка на това, видно от точки 31 и 32 от настоящото решение, определящият елемент, който е причина за отправяне на първия въпрос от запитващата юрисдикция, е, че спорната практика се прилага в цял квартал, населяван основно, но не изключително от лица от ромски произход.

48 По този въпрос запитващата юрисдикция счита, че след като с жалбата си г-жа Николова се идентифицира с населението от ромски произход, което живее в съответния квартал и наред с което търпи неудобствата, произтичащи от спорната практиката, може да се счита, че заинтересуваната се е самоопредила като ромка. Тази юрисдикция обаче посочва също, че ако трябва да се приеме, че г-жа Николова не е от ромски произход, това обстоятелство не би могло да засегне нито приложимостта на Директива 2000/43 към настоящия случай, нито факта, че при дадените обстоятелства заинтересуваната има основание да се позовава на това, че по отношение на нея е налице нарушение на тази директива.

49 От своя страна в становището си до Съда, което следва да се вземе предвид, г-жа Николова изрично посочва, че е от български произход, не се определя като ромка и не следва да бъде считана за такава.

50 С оглед на всичко изложено по-горе следва да се приеме, че с първия си въпрос запитващата юрисдикция иска по същество да установи дали понятието за „дискриминация, основана на етнически произход“, по смисъла на Директива 2000/43, и по-специално на член 1 и на член 2, параграф 1 от нея, евентуално във връзка с член 21 от Хартата, трябва да се тълкува в смисъл, че при обстоятелства като разглежданите в главното производство посоченото понятие следва да се прилага без значение дали разглежданата в главното производство мярка засяга лица с определен етнически произход, или лица, които, без да имат такъв произход, съвместно с първите търпят по-малко благоприятното третиране или особеното неблагоприятно положение, произтичащо от посочената мярка.

51 Във връзка с това и що се отнася до понятията, съдържащи се в текста на разпоредбите на Директива 2000/43, следва да се отбележи, че съгласно уточненията в член 1 нейната цел е да създаде рамка за борба срещу „дискриминацията въз основа на расов признак или етнически произход“.

52 Член 2, параграф 1 от тази директива определя принципа на равно третиране като отсъствие на „пряка или непряка дискриминация, основана на расов признак или етнически произход“.

53 Както отбелязва г-жа генералният адвокат в точка 53 от своето заключение, член 2, параграф 2, буква а) от посочената директива предвижда на повечето езици, че пряка дискриминация е налице, когато едно лице е, било е, или би било третирано по-

малко благоприятно от друго в сравнима ситуация „въз основа на расов признак или етнически произход“, като текстът на тази разпоредба само на няколко езика упоменава по-малко благоприятно третиране въз основа на „своята“ раса или „своя“ етнически произход.

54 Съгласно член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43 проява на непряка дискриминация има, „когато видимо неутрална разпоредба, критерий или практика биха поставили лицата от дадена раса или етнически произход в особено неблагоприятно положение в сравнение с други лица, освен ако тази разпоредба, критерий или практика са обективно оправдани от законната си цел и средствата за постигане на тази цел са подходящи и необходими“.

55 Тъй като с оглед по-специално на разминаванията между текстовете на различните езици на Директива 2000/43, посочено в точка 53 от настоящото решение, текстът на горепосочените разпоредби сам по себе си не позволява да се разреши въпросът дали от принципа на равно третиране, който тази директива цели да гарантира, не следва да се ползват — в рамките на кръга от лица, засегнати от основана на расов признак или етнически произход дискриминационна мярка — само онези, които действително притежават съответния расов признак или етнически произход, то за тълкуването на въпросните разпоредби е важно да се вземат предвид също общата структура и целите на Директива 2000/43, от които те са част (вж. в този смисъл по-специално решение VEMW и др., C-17/03, EU:C:2005:362, т. 41 и цитираната съдебна практика, както и решение Комисия/Португалия, C-450/11, EU:C:2013:611, т. 47 и цитираната съдебна практика).

56 В това отношение е важно да се подчертае, че практиката на Съда, вече припомнена в точка 42 от настоящото решение, съгласно която с оглед на предмета на Директива 2000/43 и на естеството на правата, които тя има за цел да защити, приложното ѝ поле не може да се определя ограничително, в случая може да обоснове тълкуване, съгласно което посоченият в нея принцип на равно третиране се прилага не към определена категория лица, а в зависимост от признаците, посочени в член 1 от нея, поради което от него следва да се ползват и лицата, които, макар сами по себе си да не принадлежат към съответната раса или етнос, търпят по-малко благоприятно третиране или особено неблагоприятно положение поради някой от тези признаци (вж. по аналогия решение Coleman, C-303/06, EU:C:2008:415, т. 38 и 50).

57 Подобно тълкуване се потвърждава също от съображение 16 и член 3, параграф 1 от Директивата, съгласно които от защитата срещу дискриминация, основана на расов признак или етнически произход, която тя цели да гарантира, следва да се ползват „всички“ лица.

58 То се потвърждава както от текста на член 13 ЕО, който след изменения става член 19ДФЕС и представлява правно основание за Директива 2000/43, който предоставя правомощие на Съюза да предприема необходимите мерки за борба с дискриминацията, основана по-специално на расов признак и етнически произход (вж. по аналогия решение Coleman, C-303/06, EU:C:2008:415, т. 38), така и, както г-жа генералният адвокат отбелязва в т. 53 от своето заключение, от принципа на недопускане на дискриминация поради раса или етнически произход, закрепен в член 21 от Хартата, който намира конкретно изражение чрез посочената директива в обхванатите от нея материалноправни области (вж. решение Runevič-Vardyn и Wardyn,

C-391/09, EU:C:2011:291, т. 43, както и по аналогия решение Felber, C-529/13, EU:C:2015:20, т. 15 и 16).

59 Във връзка с разглежданото в главното производство положение, приемайки, че г-жа Николова не е от ромски произход, както тя заявява пред Съда, все пак именно ромският произход, в случая на по-голямата част от останалите живеещи квартала, в който тя осъществява дейност, е обстоятелството, поради което заинтересуваната счита, че търпи по-неблагоприятно третиране или особено неблагоприятно положение.

60 С оглед на всичко изложено по-горе на първия въпрос следва да се отговори, че понятието за „дискриминация, основана на етнически произход“, по смисъла на Директива 2000/43, и по-специално на член 1 и на член 2, параграф 1 от нея, трябва да се тълкува в смисъл, че при обстоятелства като разглежданите в главното производство, при които всички електромери в градски квартал, населяван основно от лица от ромски произход, са поставени на стълбове от мрежата на въздушния електропровод на височина шест—седем метра, докато в останалите квартали такива електромери се поставят на височина до два метра, посоченото понятие следва да се прилага без значение дали разглежданата колективна мярка засяга лица с определен етнически произход, или лица, които, без да имат такъв произход, съвместно с първите търпят по-малко благоприятното третиране или особено неблагоприятно положение, произтичащо от посочената мярка.

По петия въпрос

61 Съгласно текста на петия въпрос, който следва да се разгледа на второ място, запитващата юрисдикция иска да установи дали Директива 2000/43 допуска разпоредба като тази на параграф 1, точка 7 от допълнителните разпоредби на ЗЗДискр., която определя „неблагоприятното третиране“ като всеки акт, който пряко или непряко засяга „права или законни интереси“.

62 Следва да се напомни, че в рамките на производство, образувано на основание на член 267 ДФЕС, Съдът не следва да се произнася относно съвместимостта на норми на вътрешното право с разпоредбите на правото на Съюза. За сметка на това Съдът е компетентен да предостави на националната юрисдикция всички тълкувателни елементи, свързани с правото на Съюза, които ще ѝ позволят да прецени съвместимостта на нормите на вътрешното право с уредбата на Съюза (вж. по-специално решение Placanica и др., C-338/04, C-359/04 и C-360/04, EU:C:2007:133, т. 36 и цитираната съдебна практика).

63 Освен това следва да се отбележи, че видно от предоставените от запитващата юрисдикция разяснения, понятието „неблагоприятно третиране“ се прилага съгласно националното право при проверка относно наличието както на пряка, така и на непряка дискриминация по смисъла съответно на член 4, алинеи 2 и 3 ЗЗДискр.

64 С оглед на изложеното трябва да се приеме, че с петия въпрос е поискано да се установи дали Директива 2000/43, и по-специално разпоредбите на член 2, параграф 1 и параграф 2, букви а) и б) от нея, трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална разпоредба, която предвижда, че за да се установи наличието на пряка или непряка дискриминация, основана на расов признак или етнически произход в обхватите от член 3, параграф 1 от нея области, по-малко благоприятното третиране

или особеното неблагоприятно положение, посочени съответно в споменатите букви а) и б), трябва да се изразяват в засягане на права или законни интереси.

65 В тази връзка следва да се напомни, най-напред, че видно от съображения 12 и 13 от Директива 2000/43, тя цели да осигури развитието на демократични и толерантни общества, които позволяват участието на всички лица независимо от тяхната раса или етнически произход, и че за целта „всяка“ пряка или непряка дискриминация, основана на расов признак или на етнически произход в областите, обхванати от Директивата, трябва да бъде забранена в Съюза. Член 2, параграф 1 от тази директива също потвърждава, че принципът на равно третиране по смисъла на същата означава отсъствие на „[всякаква] пряка или непряка дискриминация“, основана на расов признак или етнически произход.

66 На следващо място, както бе припомнено в точка 42 от настоящото решение, приложното поле на посочената директива не може да се определя ограничително.

67 Накрая, съображение 28 от Директива 2000/43 уточнява, че нейната цел е да осигури общо високо равнище на защита срещу дискриминация във всички държави членки. В това отношение от член 6, параграф 1 от тази директива е видно, че тя установява „минимални изисквания“, без да засяга възможността държавите членки да приемат или поддържат разпоредби, които са „по-благоприятни“ за защитата на принципа за равно третиране.

68 Поради това следва да се констатира, че национална разпоредба като разглежданата в главното производство, която квалифицира като „по-малко благоприятно третиране“ или „особено неблагоприятно положение“ по смисъла на букви а) и б) от член 2, параграф 2 от Директива 2000/43 само актове, които засягат „право“ или „законен интерес“ на определено лице, въвежда условие, което не произтича от тези разпоредби на споменатата директива и което, следователно, води до ограничаване на полето на гарантираната от нея защита.

69 С оглед на изложените съображения следва на петия въпрос да се отговори, че Директива 2000/43, и по-специално разпоредбите на член 2, параграф 1 и параграф 2, букви а) и б) от нея, трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална разпоредба, която предвижда, че за да се установи наличието на пряка или непряка дискриминация, основана на расов признак или етнически произход в обхванатите от член 3, параграф 1 от нея области, по-малко благоприятното третиране или особеното неблагоприятно положение, посочени съответно в споменатите букви а) и б), трябва да се изразяват в засягане на права или законни интереси.

По въпроси втори до четвърти

70 С втори до четвърти въпрос, които следва да се разгледат заедно и на трето място, запитващата юрисдикция по същество иска да установи дали член 2, параграф 2, буква а) от Директива 2000/43 трябва да се тълкува в смисъл, че мярка, каквато е спорната практика, може да създаде положение, при което по смисъла на споменатата разпоредба лица търпят „по-малко благоприятно третиране“ от други лица „в сравнима ситуация“ по причини, свързани изцяло или отчасти с етнически произход, поради което споменатата практика би довела до пряка дискриминация, основана на такъв произход по смисъла на същата разпоредба.

71 В това отношение е важно да се напомни, че член 267 ДФЕС оправомощава Съда не да прилага разпоредбите от правото на Съюза към определен случай, а само да се произнася във връзка с тълкуването на Договорите и на актовете, приети от институциите на Съюза. Съдът все пак може в рамките на съдебното сътрудничество, въведено с този член, и въз основа на материалите по делото да предостави на националната юрисдикция насоки за тълкуването на правото на Съюза, които могат да ѝ бъдат полезни, когато преценява действието на една или друга от неговите разпоредби (вж. по-специално решение Feryn, C-54/07, EU:C:2008:397, т. 19 и цитираната съдебна практика).

72 В случая следва да се напомни, първо, че както вече бе отбелязано в точка 58 от настоящото решение, Директива 2000/43 представлява конкретно изражение в областта, в която се прилага, на принципа на недопускане на дискриминация поради раса или етнически произход, закрепен в член 21 от Хартата.

73 Второ, следва да се отбележи, че съображение 3 от тази директива препраща към различни международни договори, сред които фигурира по-специално Международната конвенция за ликвидиране на всички форми на расова дискриминация, приета на 21 декември 1965 г. Съгласно член 1 от тази конвенция дискриминацията, основана на етническия произход на лицето, представлява форма на расова дискриминация.

74 Трето, видно от съображения 9, 12 и 13 от Директива 2000/43, законодателят на Съюза също е имал намерение да подчертае, от една страна, че дискриминацията, основана на расов признак или на етнически произход, може да попречи на постигането на целите на Договора, по-специално на достигането на високо равнище на заетост и социална закрила, на повишаването на жизнения стандарт и качеството на живота, на икономическото и социално сближаване и солидарност, както и на целта за превръщане на Европейския съюз в пространство на свобода, сигурност и справедливост, и от друга страна, че въведената с посочената директива забрана на всяка дискриминация от този вид в областите, обхванати от нея, цели по-специално да осигури развитието на демократични и толерантни общества, които позволяват участието на всички лица независимо от тяхната раса или етнически произход.

75 С оглед на тези встъпителни съображения и по въпроса дали, на първо място, може да се приеме, че разликата в третирането, произтичаща от спорната практика, е установена въз основа на етнически произход по смисъла на член 2, параграф 2, буква а) от Директива 2000/43, какъвто е предметът на четвъртия въпрос, е важно да се отбележи, най-напред, че само по себе си обстоятелството, че в разглеждания в главното производство квартал живеят и лица, които не са от ромски произход, не може да изключи установяването на подобна практика с оглед на ромския етнически произход, който е общ за повечето живеещи в този квартал.

76 На следващо място следва да се уточни — с оглед на позоваването в посочения четвърти въпрос на по-малко благоприятното третиране, което би могло „изцяло или частично“ да се дължи на засягането на ромския етнос — че за да е налице пряка дискриминация по смисъла на член 2, параграф 2, буква а) от Директива 2000/43, е достатъчно този етнически произход да е бил определящ за решението за установяване на споменатото третиране, без да се засягат изключенията, предвидени в членове 4 и 5 от Директива 2000/43, свързани с действителни и определящи професионални

изисквания и позитивни действия на държавите членки за предотвратяване или компенсиране на неравностойното положение, свързано с расов признак или етнически произход, изключения, които са ирелевантни по настоящото дело.

77 Накрая, видно от член 8, параграф 1 от Директива 2000/43, когато лицата, които считат себе си засегнати поради неприлагането спрямо тях на принципа на равно третиране, представят пред съда или друга компетентна власт факти, от които може да се презумира наличието на пряка или непряка дискриминация, ответникът следва да докаже, че няма нарушение на посочения принцип.

78 В това отношение Съдът е уточнил, че макар лицето, което се счита засегнато поради неспазването на принципа на равно третиране, да следва най-напред да докаже фактите, които позволяват да се допусне съществуването на пряка или непряка дискриминация, при доказването на такива факти трябва да се гарантира, че отказ на информация от страна на ответника не застрашава постигането на целите, преследвани с Директива 2000/43 (решение Meister, C-415/10, EU:C:2012:217, т. 36 и 40).

79 Националните съдебни или други компетентни органи следва да преценят съгласно националното право и/или националните практики фактите, които позволяват да се допусне съществуването на пряка или непряка дискриминация, както предвижда съображение 15 от Директива 2000/43 (решение Meister, C-415/10, EU:C:2012:217, т. 37).

80 В този смисъл в случая запитващата юрисдикция трябва да вземе предвид всички обстоятелства, съпътстващи спорната практика, за да определи дали има достатъчно данни, въз основа на които да се приемат за доказани фактите, от които може да се презумира, че е налице пряка дискриминация, основана на етническия произход, и да се увери, че отказът на информация от страна на ответника, в случая ЧЕЗ РБ, при установяването на тези факти, не застрашава постигането на целите, преследвани с Директива 2000/43 (вж. в този смисъл решение Meister, C-415/10, EU:C:2012:217, т. 42).

81 В това отношение могат да се вземат предвид обстоятелства, по-специално като отбелязаната от посочената юрисдикция липса на спор и възражения от страна на ЧЕЗ РБ, че спорната практика се въвежда от дружеството само в градски квартали, за които, подобно на квартал „Гиздова махала“, е известно, че са населявани предимно от български граждани от ромски произход.

82 Същото се отнася за обстоятелството, посочено от КЗД в писменото ѝ становище пред Съда, а именно че видно от твърденията на ЧЕЗ РБ по различни преписки, с които е сезирана КЗД, дружеството счита, че посегателствата и неправомерните присъединявания са преобладаващо дело на граждани от ромски произход. Въз основа на подобни твърдения действително може да се допусне, че спорната практика се основава на стереотипи или предразсъдъци от етнически характер, като свързани с расата съображения се съчетават с други мотиви.

83 Възможно е да се вземе предвид и обстоятелството, посочено от запитващата юрисдикция, че въпреки указанията относно доказателствената тежест, дадени от нея, ЧЕЗ РБ не представя доказателства за посегателствата и манипулирането на електромери и за твърдените неправомерни присъединявания, поддържайки, че те са общоизвестни.

84 Запитващата юрисдикция трябва също да държи сметка за задължителния, всеобщ и траен характер на спорната практика, която — поради това че от една страна, се разпростира без разграничение по отношение на всички живеещи в квартала, независимо дали техните индивидуални електромери са били манипулирани, или при тях е имало неправомерни присъединявания, и от друга страна, че продължава да съществува почти четвърт век след въвеждането ѝ — може да указва, че живеещите в този квартал — в който е общоизвестно, че живеят предимно български граждани от ромски произход — като цяло се считат за потенциални извършители на подобни неправомерни действия. Всъщност подобно възприятие също може да представлява релевантно указание при общата преценка на разглежданата практика (вж. по аналогия решение *Asociația Acsept*, C-81/12, EU:C:2013:275, т. 51).

85 Освен това следва да се напомни, че ако запитващата юрисдикция стигне до заключение, че е налице презумпция за дискриминация, ефективното прилагане на принципа на равно третиране изисква тежестта на доказване да лежи върху съответните ответници, които трябва да докажат, че не е имало нарушение на посочения принцип (вж. по-специално решения *Coleman*, C-303/06, EU:C:2008:415, т. 54 и *Asociația Acsept*, C-81/12, EU:C:2013:275, т. 55). В такъв случай ЧЕЗ РБ би следвало в качеството си на ответник да отхвърли наличието на такова нарушение на принципа на равно третиране, като докаже, че установяването на спорната практика и нейното поддържане понастоящем по никакъв начин не произтичат от обстоятелството, че в засегнатите квартали живеят предимно български граждани от ромски произход, а единствено от обективни фактори, чужди на всякаква дискриминация, основаваща се на расов признак или етнически произход (вж. по аналогия решения *Coleman*, C-303/06, EU:C:2008:415, т. 55 и *Asociația Acsept*, C-81/12, EU:C:2013:275, т. 56).

86 На второ място, във връзка с останалите условия, поставени в член 2, параграф 2, буква а) от Директива 2000/43, които са предмет на втори и трети въпрос, а именно съответно наличието на „по-малко благоприятно третиране“ и „сравнимост“ на разглежданите ситуации, няма съмнение, че практика като спорната се отличава с посочените характеристики.

87 От една страна, действително произтичащият от посочената практика неблагоприятен характер на третирането за лицата — повечето от които от ромски произход, които населяват засегнатия градски квартал, не би могъл да бъде оспорен с оглед както на крайните затруднения, ако не и невъзможност на заинтересуваните лица да следят електромерите си, за да проверяват своето потребление, така и с оглед на обидния и стигматизиращ характер на тази практика, отбелязан вече в точка 84 от настоящото решение.

88 От друга страна, дали условието да е налице „сравнима ситуация“ по смисъла на член 2, параграф 2, буква а) от Директива 2000/43 може да бъде изпълнено в главното производство, от акта за запитване е видно, че съмненията на запитващата юрисдикция в това отношение са свързани с двойното обстоятелство, че лицата, които не са от ромски произход и живеят в „ромски квартали“, също са засегнати от спорната практика, както и обратно, че тя не се прилага за лицата от ромски произход, живеещи в квартали, в които повечето лица не са с такъв произход.

89 В това отношение следва да се напомни, че изискването, свързано със сравнимостта на ситуациите с цел да се определи дали е налице нарушение на

принципа на равно третиране, трябва да се преценява по отношение на всички характеризиращи тези ситуации елементи (вж. по-специално решение *Arcelor Atlantique et Lorraine* и др., C-127/07, EU:C:2008:728, т. 25).

90 В случая следва да се констатира, че по принцип трябва да се счита, че всички крайни потребители на електроенергия, обслужвани от едно и също разпределително дружество в рамките на една и съща част от града, независимо от квартала, в който те живеят, се намират, по отношение на посоченото разпределително дружество, в сравнима ситуация, що се отнася до предоставянето на електромера, предназначен да отчита и да им позволява да следят измененията в потреблението си.

91 С оглед на изложеното на въпроси втори до четвърти следва да се отговори, че член 2, параграф 2, буква а) от Директива 2000/43 трябва да се тълкува в смисъл, че мярка, каквато е спорната практика, представлява пряка дискриминация по смисъла на посочената разпоредба, ако се докаже, че тази мярка е установена и/или се поддържа поради съображения, свързани с общия етнически произход на по-голямата част от живеещите в засегнатия квартал, което следва да се прецени от запитващата юрисдикция при отчитане на всички релевантни обстоятелства по делото, както и на правилата относно прехвърлянето на доказателствената тежест, съдържащи се в член 8, параграф 1 от тази директива.

По въпроси шести до девети

92 С въпроси от шести до девети, които следва да се разгледат заедно и на четвърто място, запитващата юрисдикция иска по същество да установи обхвата на понятията за „видимо неутрална практика“ и „поставяне на лица от дадена раса или етнически произход в особено неблагоприятно положение в сравнение с други лица“ по смисъла на член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43, както и дали, ако се допусне, че не представлява пряка дискриминация, практика като спорната отговаря при това положение на споменатите условия и следователно е годна да може да съставлява непряка дискриминация по смисъла на посочената разпоредба. Запитващата юрисдикция иска да установи и дали същата разпоредба трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална разпоредба, която предвижда, че за да е налице подобна непряка дискриминация, особеното неблагоприятно положение трябва да е предизвикано поради съображения, свързани с расов признак или етнически произход.

93 Що се отнася, на първо място, до съществуването на „видимо неутрална практика“ по смисъла на член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43 и дали трябва да се разбира, че това понятие, както запитващата юрисдикция пита в шести въпрос, означава практика, чийто неутрален характер е особено „очевиден“, или пък „привидно“, на „първ поглед“ неутрална практика, както отбелязва г-жа генералният адвокат в точка 92 от своето заключение, няма съмнение, че това понятие трябва да се разбира във втория посочен смисъл.

94 Освен че съответства на най-естествения смисъл на така използвания израз, посоченото значение се налага с оглед на постоянната практика на Съда, отнасяща се до понятието за непряка дискриминация, съгласно която, за разлика от пряката дискриминация, непряката дискриминация може да произтича от мярка, която макар и неутрално формулирана, тоест с оглед на други, несвързани със защитения признак критерии, поставя в неблагоприятно положение най-вече лицата, които притежават

тази характеристика (вж. в този смисъл по-специално решение Z., C-363/12, EU:C:2014:159, т. 53 и цитираната съдебна практика).

95 На второ място, що се отнася до съмненията, изразени от запитващата юрисдикция в седмия ѝ въпрос във връзка с член 4, алинея 3 от ЗЗДискр., в съответствие с който непряка дискриминация е поставяне на лице поради раса или етническа принадлежност в по-неблагоприятно положение в сравнение с други лица, следва да се напомни, че видно от отговора на втори до четвърти въпрос, ако се докаже, че мярка, пораждаща различно третиране, е установена поради съображения, свързани с расов признак или етнически произход, тя трябва да се квалифицира като „пряка дискриминация“ по смисъла на член 2, параграф 2, буква а) от Директива 2000/43.

96 За сметка на това непряката дискриминация, основана на расов признак или етнически произход, не изисква съответната мярка да се базира на подобен вид мотиви. Видно от съдебната практика, припомнена в точка 94 от настоящото решение, за да попадне дадена мярка под действието на член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43, е достатъчно, макар да са приложени неутрални критерии, които не се основават на защитения признак, в резултат от въпросната мярка в неблагоприятно положение да се поставят най-вече лицата, които притежават тази характеристика.

97 От изложеното следва, че споменатият член 2, параграф 2, буква б) трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална разпоредба, която обуславя наличието на непряка дискриминация, основана на расов признак или етнически произход, от изискването съответната мярка да е била приета поради съображения, свързани с расов признак или етнически произход.

98 На трето място, във връзка с уточнението, съдържащо се в член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43, свързано с наличието на „особено неблагоприятно положение“ за лицата от дадена раса или етнически произход в сравнение с други лица, в осмия си въпрос запитващата юрисдикция отбелязва, че член 2, параграф 2, буква а) от същата директива определя пряката дискриминация чрез наличието на „по-малко благоприятно третиране“. С оглед на това терминологично разграничение посочената юрисдикция се пита дали само „особено значим, очевиден и тежък случай“ може да доведе до „особено“ неблагоприятно положение по смисъла на споменатия член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43.

99 Във връзка с това следва да се отбележи, че нито от понятието „особено неблагоприятно положение“, използвано в член 2, параграф 2, буква б), нито от останалите съдържащи се в тази разпоредба уточнения следва, че подобно неблагоприятно положение би съществувало само при наличие на особено значим, очевиден и тежък случай на неравенство.

100 За сметка на това трябва да се разбира, че посоченото условие означава, че най-вече лицата с определен етнически произход се поставят в неблагоприятно положение в резултат от съответната мярка.

101 От една страна, това тълкуване е в съответствие с практиката на Съда във връзка с понятието за непряка дискриминация, от която по-специално следва, че подобна дискриминация е възможно да възникне, когато прилагането на национална мярка, макар и формулирана неутрално, всъщност поставя в неблагоприятно положение много

по-голям брой носители на защитения признак отколкото лица, които не го притежават (вж. по-специално в този смисъл решения Z., C-363/12, EU:C:2014:159, т. 53 и цитираната съдебна практика и Cachaldora Fernández, C-527/13, EU:C:2015:215, т. 28 и цитираната съдебна практика).

102 От друга страна, посоченото тълкуване, за разлика от онова, което би довело до попадането под действието на член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43 само на особено значими, очевидни и тежки случаи на неравенство, в най-голяма степен съответства на преследваните от законодателя на Съюза цели, припомнени в точки 42, 67 и 72—74 от настоящото решение.

103 На четвърто място, във връзка с деветия въпрос на запитващата юрисдикция относно това дали Директива 2000/43 допуска национални разпоредби като член 4, алинеи 2 и 3 от ЗЗДискр., които във връзка с определянето както на пряката, така и на непряката дискриминация се позовават на „по-неблагоприятно“ третиране или положение и следователно на една и съща степен на тежест, е достатъчно да се отбележи, че от възприетото в точки 99—102 от настоящото решение тълкуване на член 2, параграф 2, буква б) от тази директива следва, че относно особеното неблагоприятно положение, визирано от последната разпоредба, не се изисква никаква особена степен на тежест. При това положение отсъствието на подобен критерий за тежест, упоменат в посочената национална правна уредба, не би могло да породи проблеми с оглед на съответствието ѝ с Директивата.

104 На пето място, относно съмненията, съдържащи се в шести и осми въпрос, дали практика като спорната е с „привидно“ неутрален характер и дали води до „особено неблагоприятно положение“ по смисъла на член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43 съгласно направените по-горе уточнения, следва да се напомни, както вече бе направено в точка 71 от настоящото решение, че макар запитващата юрисдикция да следва да преценява фактите и да прилага правните норми на Съюза по конкретното дело, може да се наложи Съдът да предостави на запитващата юрисдикция насоки за тълкуването на правото на Съюза, които могат да ѝ бъдат полезни, когато преценява действието на една или друга от неговите разпоредби.

105 В случая, ако се допусне, че запитващата юрисдикция стигне до извода, че не е доказано, че спорната практика представлява пряка дискриминация, основана на етнически произход, следва да се отбележи, че установените от посочената юрисдикция факти позволяват да се приеме, че подобна практика се отличава с необходимите характеристики, за да съставлява, освен ако може да бъде обоснована в съответствие с член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43, непряка дискриминация по смисъла на посочената разпоредба.

106 Действително, няма съмнение, първо, че тази практика и критерият, съгласно който тя би била прилагана изключително, а именно местоположението на засегнатите жилища в квартал, в който са констатирани множество случаи на манипулиране и посегателства над електромери, както и на неправомерни присъединявания, представляват видимо неутрални практика и критерий по смисъла на член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43 съгласно уточненията в точки 93 и 94 от настоящото решение.

107 Второ, след като е безспорно, с оглед на твърденията, съдържащи се в акта за запитване, че посочената практика се е развила единствено в градските квартали, които подобно на разглеждания в главното производство са населени основно от лица от ромски произход, подобна практика може да засегне в значително по-голяма степен лицата от такъв етнически произход, като при това положение може да постави, по смисъла на член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43, уточнен в точки 100—102 от настоящото решение, лицата от такъв етнически произход в особено неблагоприятно положение в сравнение с други лица.

108 Както вече бе подчертано в точка 87 от настоящото решение, това неблагоприятно положение е свързано най-вече с обидния и стигматизиращ характер на спорната практика и с обстоятелството, че тя прави много трудно, ако не и невъзможно проследяването на електромера от крайния потребител с цел проверка на потреблението му.

109 Предвид всичко изложено по-горе на въпроси шести до девети следва да се отговори, че член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43 трябва да се тълкува в смисъл, че:

- посоченият текст не допуска национална разпоредба, която предвижда, че за да е налице непряка дискриминация, основана на расов признак или етнически произход, особеното неблагоприятно положение трябва да е предизвикано поради съображения, свързани с расов признак или етнически произход,
- понятието за „видимо неутрална“ разпоредба, критерий или практика по смисъла на посочения текст означава разпоредба, критерий или практика, формулирани или прилагани привидно неутрално, тоест при отчитане на фактори, различни от защитения признак и не равнозначни с него,
- понятието за „особено неблагоприятно положение“ по смисъла на същия текст не означава особено значим, очевиден и тежък случай на неравенство, а че най-вече лицата от дадена раса или етнически произход се намират в неблагоприятно положение в резултат от разглежданата разпоредба, критерий или практика,
- ако се допусне, че практика като разглежданата в главното производство не съставлява пряка дискриминация по смисъла на член 2, параграф 2, буква а) от споменатата директива, подобна практика по принцип е годна да може да съставлява по смисъла на член 2, параграф 2, буква б) видимо неутрална практика, поставяща лицата от даден етнически произход в особено неблагоприятно положение в сравнение с други лица.

По десетия въпрос

110 С десетия си въпрос запитващата юрисдикция иска по същество да установи дали член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43 трябва да се тълкува в смисъл, че практика като разглежданата в главното производство може да бъде обективно оправдана с оглед осигуряване на сигурността на електропреносната мрежа и надлежно отчитане на потребената електрическа енергия, като се има предвид по-специално необходимостта от осигуряване на свободен достъп на крайните потребители до електромерите им и най-вече при положение че в медиите се отразява наличието на

други достъпни в техническо и финансово отношение средства за гарантиране на сигурността на електромерите.

111 Съгласно член 2, параграф 2, буква б) видимо неутрална разпоредба, критерий или практика, но които биха поставили лицата от дадена раса или етнически произход в особено неблагоприятно положение, съставляват непряка дискриминация, поради което са забранени, освен ако тази разпоредба, критерий или практика са обективно оправдани от законната си цел и средствата за постигане на тази цел са подходящи и необходими.

112 В това отношение е важно да се подчертае, че с оглед на съображенията и целите, припомнени в точки 72—74 от настоящото решение, в случай на различно третиране на основание на расов признак или етнически произход понятието за обективно оправдаване трябва да се тълкува стриктно.

113 В случая, видно от акта за запитване и становището на ЧЕЗ РБ пред Съда, споменатото дружество сочи, че спорната практика е била въведена за борба срещу многобройните посегателства и манипулации с електромери, както и срещу неправомерните присъединявания, констатирани в засегнатия квартал. В този смисъл посочената практиката имала за цел както преустановяването на измамите и злоупотребите, така и закрилата на лицата от опасностите за живота и здравето им от подобни действия, а също и осигуряването на качество и сигурност на електроразпределителната дейност в интерес на всички потребители.

114 На първо място, следва да се приеме, както г-жа генералният адвокат също отбелязва в точка 117 от своето заключение, че разгледани в тяхната цялост, подобни цели са признати от правото на Съюза законни цели (вж. относно борбата с измамите и престъпността решение Placanica и др., C-338/04, C-359/04 и C-360/04, EU:C:2007:133, т. 46, както и т. 55).

115 На второ място, е важно да се подчертае, че съгласно член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43 разглежданите мерки трябва да са „обективно“ оправдани от такива цели.

116 При обстоятелства като разглежданите в главното производство и след като ЧЕЗ РБ се опира с оглед оправдаването на спорната практика на наличието по отношение на електромерите на множество посегателства и неправомерни присъединявания, осъществени в миналото в засегнатия квартал, както и на опасността от възпроизвеждане на такива действия, това дружество, както отбелязва г-жа генералният адвокат в точка 115 от своето заключение, следва най-малко да установи обективно, от една страна, наличието и действителните мащаби на посочените неправомерни действия и от друга страна, предвид обстоятелството, че оттогава са изминали около 25 години, какви са конкретните причини, поради които в настоящото положение в засегнатия квартал все още съществува значителен риск по отношение на електромерите от подобни посегателства и неправомерни присъединявания.

117 За да удовлетвори изискванията, поставени по отношение на ЧЕЗ РБ във връзка с тежестта на доказване в това отношение, дружеството не би могло да се задоволи с

твърдението, че такива действия и опасности са „общоизвестен факт“, както, изглежда, е направило пред запитващата юрисдикция.

118 На трето място, ако ЧЕЗ РБ може да докаже, че спорната практика обективно преследва посочените от него законни цели, то следва също да докаже съгласно изискванията на член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43, че тази практика е подходящо и необходимо средство за постигане на тези цели.

119 Както г-жа генералният адвокат отбелязва в точки 121—124 от своето заключение, без да се засягат окончателните фактически констатации, които в това отношение следва да направи запитващата юрисдикция, поначало изглежда, че практика като спорната е в състояние да осигури възможност за ефективна борба с неправомерните действия, срещу които в случая се твърди, че е насочена, поради което условието относно подходящия характер на подобна практика с оглед преследване на твърдените законни цели се оказва изпълнено.

120 Във връзка с условието за необходимия характер на спорната практика с оглед на същите цели запитващата юрисдикция ще трябва да провери дали градските квартали като разглеждания в главното производство, в които ЧЕЗ РБ прилага спорната практика, се отличават с такива особености, че други подходящи и по-слабо ограничителни мерки не позволяват разрешаване на срещаните проблеми.

121 В тази връзка в становището си КЗД е посочила, че други електроразпределителни дружества са се отказали от спорната практика, като са предпочели други технически решения за борба с посегателствата и манипулациите, като в засегнатите квартали са възстановили електромерите на обичайната височина.

122 В този смисъл запитващата юрисдикция следва да провери дали съществуват други по-слабо ограничителни подходящи мерки за постигането на посочените от ЧЕЗ РБ цели и ако това е така, да констатира, че спорната практика не би могла да се счита за необходима с оглед на член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43.

123 Освен това, ако се допусне, че не може да се установи друга толкова ефективна мярка като спорната практика, запитващата юрисдикция ще трябва да провери също дали причинените от спорната практика неудобства не са несъразмерни спрямо преследваните цели и дали тази практика не уврежда прекомерно законосъобразните интереси на лицата, живеещи в засегнатите квартали (вж. в този смисъл по-специално решения *Ingeniørforeningen i Danmark*, C-499/08, EU:C:2010:600, т. 32 и 47 и *Nelson и др.*, C-581/10 и C-629/10, EU:C:2012:657, т. 76 и сл.).

124 Посочената юрисдикция ще трябва, на първо място, да вземе предвид законния интерес на крайните потребители на електроенергия да имат достъп до електроснабдяване при условия, които не пораждат обиден или стигматизиращ ефект.

125 Тя ще следва също да отчете едновременно ограничителния, всеобщ характер, както и отдавнашното съществуване на спорната практика, която безспорно, както бе отбелязано в точка 84 от настоящото решение, е задължителна без разграничение и трайно за всички живеещи в засегнатия квартал, въпреки че, което запитващата юрисдикция следва да провери, на повечето от тях не може да се вмени отговорност за

лично неправомерно поведение, а още по-малко пък те могат да носят отговорност за подобни действия, извършени от трети лица.

126 Накрая, запитващата юрисдикция ще трябва да вземе предвид с оглед на преценката си законния интерес на крайните потребители, живеещи в засегнатия квартал, да могат ефективно и редовно да следят и проверяват своето потребление на електроенергия, а както бе подчертано в точка 44 от настоящото решение, този интерес и проверката съответно са изрично признати и се насърчават от законодателя на Съюза.

127 Макар с оглед на отчитането на всички предходни елементи за преценка да изглежда, че трябва да се приеме за невъзможно спорната практика да бъде оправдана по смисъла на член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43, доколкото причинените от нея неудобства изглеждат несъразмерни спрямо преследваните цели, в контекста на преюдициално производство, образувано на основание член 267 ДФЕС, запитващата юрисдикция е тази, която следва да направи необходимата в това отношение окончателна преценка.

128 С оглед на всичко изложено на десетия въпрос следва да се отговори, че член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43 трябва да се тълкува в смисъл, че практика като разглежданата в главното производство би могла да бъде обективно оправдана с желанието да се гарантира сигурността на електропреносната мрежа и надлежното отчитане на потребената електрическа енергия само при условие че споменатата практика не надхвърля границите на подходящото и необходимото за постигането на тези законни цели и че причинените неудобства не са несъразмерни спрямо така визираните цели. Това не е така, ако се констатира, което следва да провери запитващата юрисдикция, или че съществуват други подходящи и по-слабо ограничителни средства, позволяващи постигането на посочените цели, или, ако няма такива средства, че споменатата практика уврежда несъразмерно законния интерес на крайните потребители на електроенергия, живеещи в засегнатия квартал, населяван основно от лица от ромски произход, да имат достъп до електроснабдяване при условия, които не са обидни или стигматизиращи и им позволяват редовно да проверяват своето потребление на електроенергия.

По съдебните разноски

129 С оглед на обстоятелството, че за страните по главното производство настоящото дело представлява отклонение от обичайния ход на производството пред запитващата юрисдикция, последната следва да се произнесе по съдебните разноски. Разходите, направени за представяне на становища пред Съда, различни от тези на посочените страни, не подлежат на възстановяване.

По изложените съображения Съдът (голям състав) реши:

1) Понятието за „дискриминация, основана на етнически произход“, по смисъла на Директива 2000/43/ЕО на Съвета от 29 юни 2000 година относно прилагане на принципа на равно третиране на лица без разлика на расата или етническия произход, и по-специално на член 1 и на член 2, параграф 1 от нея, трябва да се тълкува в смисъл, че при обстоятелства като разглежданите в главното производство, при които всички електромери в градски квартал, населяван основно от лица от ромски произход, са поставени на стълбове от мрежата на

въздушния електропровод на височина шест—седем метра, докато в останалите квартали такива електромери се поставят на височина до два метра, посоченото понятие следва да се прилага без значение дали разглежданата колективна мярка засяга лица с определен етнически произход или лица, които, без да имат такъв произход, съвместно с първите търпят по-малко благоприятното третиране или особеното неблагоприятно положение, произтичащо от посочената мярка.

2) Директива 2000/43, и по-специално разпоредбите на член 2, параграф 1 и параграф 2, букви а) и б) от нея, трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска национална разпоредба, която предвижда, че за да се установи наличието на пряка или непряка дискриминация, основана на расов признак или етнически произход в обхванатите от член 3, параграф 1 от нея области, по-малко благоприятното третиране или особеното неблагоприятно положение, посочени съответно в споменатите букви а) и б), трябва да се изразяват в засягане на права или законни интереси.

3) Член 2, параграф 2, буква а) от Директива 2000/43 трябва да се тълкува в смисъл, че мярка като описаната в точка 1 от настоящия диспозитив представлява пряка дискриминация по смисъла на посочената разпоредба, ако се докаже, че тази мярка е установена и/или се поддържа поради съображения, свързани с общия етнически произход на по-голямата част от живеещите в засегнатия квартал, което следва да се прецени от запитващата юрисдикция при отчитане на всички релевантни обстоятелства по делото, както и на правилата относно прехвърлянето на доказателствената тежест, съдържащи се в член 8, параграф 1 от тази директива.

4) Член 2, параграф 2, буква б) от Директива 2000/43 трябва да се тълкува в смисъл, че:

– посоченият текст не допуска национална разпоредба, която предвижда, че за да е налице непряка дискриминация, основана на расов признак или етнически произход, особеното неблагоприятно положение трябва да е предизвикано поради съображения, свързани с расов признак или етнически произход,

– понятието за „видимо неутрална“ разпоредба, критерий или практика по смисъла на посочения текст означава разпоредба, критерий или практика, формулирани или прилагани привидно неутрално, тоест при отчитане на фактори, различни от защитения признак и не равнозначни с него,

– понятието за „особено неблагоприятно положение“ по смисъла на същия текст не означава особено значим, очевиден и тежък случай на неравенство, а че най-вече лицата от дадена раса или етнически произход се намират в неблагоприятно положение в резултат от разглежданата разпоредба, критерий или практика,

– ако се допусне, че мярка като описаната в точка 1 от настоящия диспозитив не съставлява пряка дискриминация по смисъла на член 2, параграф 2, буква а) от споменатата директива, подобна мярка по принцип е годна да може да съставлява видимо неутрална практика по смисъла на член 2, параграф 2, буква б),

поставяща лицата от даден етнически произход в особено неблагоприятно положение в сравнение с други лица,

– **подобна мярка би могла да бъде обективно оправдана с желанието да се гарантира сигурността на електропреносната мрежа и надлежното отчитане на потребената електрическа енергия само при условие че споменатата мярка не надхвърля границите на подходящото и необходимото за постигането на тези законни цели и че причинените неудобства не са несъразмерни спрямо така визираните цели. Това не е така, ако се констатира, което следва да провери запитващата юрисдикция, или че съществуват други подходящи и по-слабо ограничителни средства, позволяващи постигането на посочените цели, или, ако няма такива средства, че споменатата мярка уврежда несъразмерно законния интерес на крайните потребители на електроенергия, живеещи в засегнатия квартал, населяван основно от лица от ромски произход, да имат достъп до електроснабдяване при условия, които не са обидни или стигматизиращи и им позволяват редовно да проверяват своето потребление на електроенергия.**

Подписи

---

* Език на производството: български.